

Emlékezés Dobszay Lászlóra

a Magyar Zenetudományi és Zenekritikai Társaság

Műelemzés – ma konferenciájának keretében

MTA Zenetudományi Intézet Bartók Terme

2011. október 7.

A középorkutatás nevében emlékezik:

MADAS EDIT

az MTA-OSZK Res libraria Hungariae Kutatócsoport vezetője

A mai szomorú alkalmon a zenetudományi szakma határain túliakat képviselem a megtisztelő felkérés szerint. Fel sem mértem a vállalás szerénységét, amikor vonakodás nélkül igent mondtam Halász Péternek. Még teljesen az Országúti Ferences templomban bemutatott gyászmise és a közösen énekelt halotti matutinum hatása alatt voltam, melyek különös megnyugvást hoztak az addig olyan hihetetlennek és elfogadhatatlannak érzett hír után, hogy Dobszay László nincs köztünk többé.

Mint mindnyájan tudjuk – végakarátának megfelelően – a sümegcsehi Henry *Newman* emlék-kápolna falánál temették el szűk családi körben. Aki valamelyest ismeri a tavaly boldoggá avatott *Newman* bíboros küzdelmes életét, a szimbólumokra oly fogékony végrendelkező választását megérti. A *személyes* elbúcsúzástól megfosztott ugyan bennünket azzal, hogy nem kísérhettük el utolsó útján, de ebben is igazat kell adnunk neki. Azt írja egyik jegyzetében: „A legnagyobb dolog megszabadulni személyességünktől, annyira mélyen egyesülni az objektív világgal, hogy személyünk szinte eltűnjön mögötte.” Ez életelve volt. A betegség, a halál személyessége pedig nem tartozik másra. – Megint őt idézem: „A *liturgikus lelkiség* nagy ajándéka az isteni objektivitás erőterébe való áthelyezés... a legnagyobb dolgok világába visz át, egyéni beszorultságunkból kiszabadít, s a legnagyobb üdv-tények közegeiben helyez el minket.” Dobszay László biztos lehetett abban, hogy számtalan – különös gonddal és szeretettel előkészített – liturgikus alkalom lesz, ahol a legméltóbb módon ajánlják őt a jelenlévők a Teremtő kegyelmébe, s hogy ugyanezen kegyelem által mindannyian vigasztalást is nyernek. Milyen bőséges kárpótlás volt ez a temetésért! Milyen pontosan tudta, hogy mi tartozik rá. Bár ilyen gyümölcsöző maradna hosszú távon is fáradhatatlan küzdelme a hiteles és igényes liturgiáért, s az említett liturgikus lelkiségért!

Valóban nagyon sok évig voltam vele szorosabb-lazább munkakapcsolatban, de ez a kapcsolat ugyancsak egyenlőtlen volt, akkor is, ha ő ezt segítőkész nagyvonalúsággal mindig áthidalta. S természetesen az életének és emberi léptékkal nehezen mérhető teljesítményének is csak egy kis szelete az, amire érdemi rálátásom van. A Mezey László által alapított *Fragmenta codicum* nevű, középkori kódexeket, kódextöredékeket feldolgozó kutatócsoportban kezdtem a tudományos eszmélkedést több mint 35 éve, és máig ott dolgozom. Dobszay László és Szendrei Janka ugyancsak komoly indíttatást kaptak Mezeytől, de kapcsolatuk éppen akkoriban zökkent meg, ahogy ez a szenvedélyes, nagytehetségű emberek között olykor megesik. Mégis nagy megbecsüléssel maradtak továbbra is egymás iránt. Mezey László 1984-ben bekövetkezett tragikus halála után Dobszay László természetes nyitottsággal fogadta, hogy liturgikus és zenei kérdésekben hozzájuk fordulunk. Szendrei Janka ekkorra már a középkori magyar hangjegyzés specifikumainak leírásával megbízható segédeszközt adott a kutatók kezébe egy-egy forrás magyarországi eredetének megállapításához. A középkori notált liturgikus forrásokat pedig – a kódextöredékeket is beleértve – teljességre törekvően számba vette. Mezey László jól ismerte, többé-kevésbé fejében hordozta a későközépkori liturgikus rítusokat, segítségül olykor összehasonlító feljegyzéseket tett, de menet közben ezeket is interiorizálta. Nekünk megengedte, hogy alkalmi összehasonlító táblázatokat készítsünk a töredékek identifikálásához. Dobszay László az elsők között volt, aki felismerte a számítógépben rejlő páratlan lehetőséget, benne ugyanis rendkívüli igény élt egyfelől a számszerűség és az exaktság, másfelől a továbbépíthetőség és az átadhatóság iránt. A tudományág nagy nyeresége, hogy magához mérhető tehetségű számítógépes szakembert tudott megnyerni az ügynek Prószék Gábor személyében. A CAO-ECE, a *Corpus Antiphonarium Officii Ecclesiarum Centralis Europae* születésénél már mi is ott lehettünk. A közép-európai egyházmegyei rítusok antifonáléinak incipit-mutatójáról van szó, különös tekintettel a magyarországi forrásokra. Ez a folyamatosan bővülő, jól kezelhető adatbázis nemzetközi jelentőségű, egy-egy új rítus fel- és bedolgozása mára értékes disszertációkat eredményez. A szilárd alapok, s a Dobszay tanár úrnak köszönhető tehetséges, fiatal szakembergárda biztosítja a monumentális vállalkozás jövőjét. Az adatbázis-építés azonban nem öncélú: tudományos segédeszközzel van szó csupán, melynek értő használata biztos eligazodást nyújt a középkori zsolozsmavariánsok nem könnyen átjárható erdejében. De ennek az erdőnek a pontos fölmérése sem magáért való, hanem az európai liturgiátörténet egy alig kutatott szegmensének a megismerését jelenti, benne a hazai gyakorlat történeti fejlődésének, súlyának és helyének feltárásával. A legjelentősebb háromszögelési pontok már megvannak: Szendrei Janka *Mos patriae*-ja és Dobszay László *Corpus antiphonarum. Európai örökség és hazai alakítás* című monográfiája.

A *Jegyzetek a liturgiáról* című kötetének bevezetőjéből idézek: „Szunyogh Xavér egyik lelki gyakorlatán azt mondta, hogy ő mindent mástól tanult, s egy körmén elférne, amit ő maga talált ki.” Zárójelben megjegyzi a szerző: „De mert mindent igazán magába asszimilált mégis minden egészen egyénivé lett benne.” Végül kijelenti: „Én is így vagyok.” Ezt én nem érzem szerénykedésnek, mert zseniális aktív tudást jelentett. De ami a tudományos műveket illeti, nem elsősorban másoktól tanult, hanem a forrásoktól.

Csak egy pillantást vessünk a *Corpus antiphonarum*ra. Óriási anyag van benne állandó mozgásban, a matéria a szemünk előtt engedelmeskedik a penge-éles logikának és a sok évtizedes tudományos tapasztalatnak. Itt nincs kitaposott ösvény, a szerzőnek magának kell a bozóton átvágnia magát, majd visszatérni a málháért. A magyarországi eredetű kéziratok olyan mértékben elpusztultak, hogy a fennmaradt források jól áttekinthetők. Különböző más forráscsoportokkal összehasonlítva állapítható meg a hazai anyag rétegzettsége: a legősibb római réteg, a többi székesegyházi rítussal közös frank-római anyag, a hazai sajátosságok, s a hazai anyagon belüli regionális és helyi jellemzők. A forráshiány azonban fájó hiányérzetet is kelt a szerzőben, amikor a kimutatott jelenségeket egyszerűen nem lehet megmagyarázni. Dobszay László mindig a konkrét forrásoktól indult, de az egész felé törekedett. Amikor a középkori magyarországi liturgiával foglalkozott, akkor azt a liturgiátörténet európai összefüggéseiben kívánta megismerni, az őskeresztény gyökerektől a jelenkorig. S nemcsak megismerni, hanem a szkolával megszólaltatni, s nemcsak megszólaltatni, hanem mások számára is élő valósággá tenni. Bár a középkor volt egyik fő kutatási területe, az őskeresztény, patrisztikus kor jelentette számára az eszményi időszakot és a középkor legnagyobb érdemének azt tekintette, hogy ezt a biblikus, énekelt liturgiát megőrizte, közvetítette a jelen felé. Mindig mindenhol tanított: könyveiben, cikkeiben, előadásaiban. Amikor újjáalapította az Egyházzenei Szakot, megkért, hogy tanítsak ott liturgikus latint. Nagyon nagy élmény volt közlőleg meg tapasztalni azt a boldog, építő időszakot. Mindenre és mindenkire volt energiája: nemcsak kitűnő előadásokat tartott, hanem egymás után születtek meg a tankönyvsorozatok. Aktív egyházzeneészeket és tudományos utánpótlást egyszerre nevelt. Létrejött a Magyar Egyházzenei Társaság és a Magyar Egyházzene folyóirat, s a rendszeres nemzetközi *Cantus planus* konferenciák. Aztán elkészültek az első tudományos disszertációk és a tanítványokból lehetőség szerint egyetemi vagy intézeti kollégák lettek, akik számára a publikációs lehetőség és a nemzetközi szereplés egyaránt biztosítva volt.

Utoljára egy könyvbemutatón találkoztam vele ebben a teremben. Legalább öt új könyve állt kint az asztalon. Ígérte, hogy az *Admonti Bibliáról* folytatott kerekasztal-beszélgetésünk szerkesztett anyagát nemsokára ideadja a *Könyvszemlének*. Erre már nem került sor.

Szeretném ezt az emlékezést a *Gloriáról* írott jegyzetéből vett két idézettel zárni. „Vagyunk jó páran, akiknek – ha szabad ezt az ide nem illő szót használunk – kedvencünk a *Gloria*. A fiatal Egyház fiatalos hangja szól belőle, s oly tisztán, ugyanakkor oly lelkesen énekel arról, ami a legfontosabb, ahogy talán csak a másik ókeresztény „himnusz”: a *Te Deum*.” „Könyörgéseink a mennyben elmúlnak. A *Gloria* az az ének, amely sohasem múlik el, hanem ott majd életünk egyetlen tartalmává válik.”